

Stedentrip najaar 2012

De uitgave van deze tweede Stedentrip volgt bij de start van het nieuwe seizoen na een half jaar op de eerste. In het vervolg zal de Stedentrip eenmaal per jaar en wel telkens in de loop van het najaar verschijnen.

Opnieuw hebben de lidkerken belangwekkende informatie over de ontwikkeling van het kerkelijk werk in hun steden aangegeven. Een aantal topics daaruit willen we hier samenvattend belichten.

Herstructurering met perspectief ?

“Waarom komt uw boodschap niet meer over, God, waarom toch bij zo weinig mensen?
Wat wilt U dan dat wij doen?
Ik zie mezelf niet met folders in de stad staan.

Waarom lijkt de wereld maar niet beter te worden?
Doen wij iets niet goed?

God, wij zijn dankbaar voor de mensen in de kerk, die ondanks alles energie hebben door te gaan, dankbaar voor elkaar, dankbaar voor uw Woord dat nieuwe wegen wijst en voor geloof in de toekomst.

Kome wat komt.
Amen.”

Dat is een van de gebeden die een kleine werkgroep in Den Haag maakte ter ondersteuning van al die mensen die de komende tijd met herstructurering en de sluiting van acht kerken bezig zullen zijn.

Het is bekend dat sanering en kerksluiting zeer traumatisch kunnen werken op gemeenteleden, die hun “kerkelijk erf” zien verdwijnen. En er worden heel wat saneringsplannen door de lidsteden gemeld. Heel ingrijpende plannen. Uit Enschede kwam de opmerking dat we vaak veel te laat aan de herstructureringsprocessen beginnen. Daardoor moeten we in veel te korte tijd met beperkte middelen en menskracht veel teveel tegelijk aanpakken. Toch is niet overal de sanering van kerkgebouwen en het samenvoegen van gemeenten de hoofdagenda voor het kerkelijk bedrijf. In Rotterdam (Alexanderpolder en Kralingen) wordt eerder van opsplitsing dan van fusie gesproken. In Haarlem kon samenvoeging vooralsnog achterwege blijven door de beschikbaarheid van fondsen.

In meerdere steden wordt gemeld dat men bij dit emotioneel ingrijpende proces van herstructurering begeleiding vroeg van een gemeenteadviseur of een andere derde, die door professionaliteit enerzijds en afstand anderzijds van grote waarde kan zijn.

In deze Stedentrip is de vraag aan de orde geweest of er revitaliseringprocessen waarneembaar zijn tijdens of na de sluiting of samenvoeging. Wordt er een “lonkend perspectief “ geboden of is het alleen of in hoofdzaak een pijnlijke operatie. Niet overall is dat even duidelijk. Het meest concrete voorbeeld is wellicht Tilburg, waar de gemeenten die een kerk af moesten staan samen heel direct meewerkten aan en betrokken waren bij de renovatie van de overgebleven kerk. Door die betrokkenheid kreeg men ook een veel beter zicht op de vraag welke renovatie betaalbaar was en welke om een langere spaartijd of bijzondere geldwervingsacties vroegen. Amsterdam heeft haar hele herstructureringsplan van meet aan gericht op revitalisering. In Amersfoort zie je overall in de kerken “verfpotten staan” ten teken dat de gemeenteleden zelf werken aan het opknappen en aanpassen van het gebouw. Leiden en Zwolle noemen de revitalisering duidelijk in hun doelstellingen en plannen. Ook in andere steden wordt gezegd, dat na de fusie er nieuwe initiatieven werden genomen, maar lang niet altijd konden we een duidelijk beeld van die revitaliseringprocessen krijgen. Het is wellicht goed daar een volgende keer nog eens expliciet aandacht aan te geven.

AK in de regie

In de vorige Stedentrip vermeldden we dat in een aantal lidsteden de structuur van een gemeente met wijkgemeenten, en dus ook met een Algemene Kerkenraad en wijkkerkenraden, wordt vervangen door die van een (enkelvoudige) gemeente met kerkenraad. Dus een kerkenraad die het bestuur voert over de hele stad maar die wel taken kan delegeren bijv. aan kerkenraadscommissies, werkgroepen of wijkteams

We wijzen in deze Stedentrip ook op een andere rol van de AK, namelijk die van regisseur van een veranderingsproces. Waar de AK een visie heeft op de middellange of langere termijn ontstaat de behoefte om die visie in actie om te zetten. In die rol kan de AK een impuls geven aan een veranderings- en samenwerkingsproces dat zonder die regie maar moeilijk tot stand komt. Vooral daar waar wijkgemeenten nauwelijks ervaring hebben met onderlinge samenwerking en het uitwisselen van ervaring en kwaliteiten is een voorzichtige maar gerichte aanpak van belang.

Van belang hierbij is dat de AK stimuli geeft tot en voorwaarden schept voor de gewenste veranderingsprocessen maar niet de bestuurlijke verantwoordelijkheid van de wijkkerkenraden wegneemt. Een belangrijke voorwaarde voor deze wijze van besturen is, dat elke wijkgemeente verantwoordelijk wordt gesteld voor een evenwicht tussen inkomsten en uitgaven. In verreweg de meeste steden is dat nu ook het geval of doet men voorzichtige stappen in die richting. Doet men dat niet dan blijven alle ogen gericht op de AK, die er maar voor moet zorgen dat er overall geld en middelen voor zijn.

De centrale stadskerk herontdekt

De meeste steden bezitten een of meer monumentale stadskerken veelal gelegen op een centraal punt in de stad. De kosten van onderhoud en verwarming zijn meestal te hoog voor de gemeente om alleen op te brengen. In het verleden werd zo'n kerk vaak meer als loden last dan als unieke kans gezien. Er zijn dan ook verscheidene van die kerken afgestoten of zodanig getransformeerd dat de kerkelijke oorsprong onzichtbaar is geworden. Het is opmerkelijk dat dit beeld verandert. Veel gemeenten zien hun monumentale stadskerk nu als een kans om de presentie van de kerk in de stad middels dat gebouw creatief gestalte te geven. Utrecht deed dat vanouds al en gaf meerdere oude kerken een nieuwe scope terwijl de kerkelijke uitstraling behouden bleef. Op meerdere plaatsen zien we soortgelijke belangwekkende initiatieven. We noemen Zwolle, Haarlem, Deventer, Breda, Amsterdam, Amersfoort en anderen. Er worden creatieve oplossingen gezocht om inkomsten te verwerven en tegelijkertijd de kerk beter te benutten voor een breed spectrum aan activiteiten, die passen bij het gebouw. Op een aantal plaatsen wordt de exploitatie van de kerk uit handen gegeven aan gespecialiseerde bureaus, of aan een Stichting waarbij de voorwaarde wordt bedongen dat de kerk in ieder geval voor een deel beschikbaar blijft voor christelijke vieringen.

Missionair

Veel kerken zoeken naar vormen om een missionaire rol in de samenleving te vervullen. Evangelicaal gekleurde gemeenten blijken in de praktijk daarin vaker het voortouw te nemen en succesvol te zijn dan wijkgemeenten die een meer vrijzinnig geloofsconcept aanhangen. De vraag dringt zich dan ook op of missionair handelen niet vraagt om een duidelijke boodschap. Het is boeiend om kennis te nemen van het rapport dat Henk de Roest c.s. maakte over het missionair handelen van de Haagse gemeenten. In de vorige Stedentrip werd dat reeds vermeld. Interessant is ook in dit verband de aanpak van "ABRI" in Apeldoorn. Het voert te ver dat hier in extenso uit te leggen, maar graag verwijzen we naar de website van dit project. De missionaire opdracht voor de gemeenten leidt in verschillende steden tot een complexe zoektocht naar vorm en inhoud.

Profiel- of wijkgemeente

In meerdere steden wordt gedacht over de vraag of gemeenten beter profielgemeenten kunnen zijn of dat zij primair wijkgemeente moeten blijven. In Groningen is heel markant voor een scenario met profielgemeenten gekozen, maar de weg daarheen blijkt niet eenvoudig en eenduidig. In een van de stadsrapporten (Amersfoort) wordt zelfs gezegd, dat profielgemeenten minder leden verliezen (of meer leden aantrekken) dan wijkgemeenten, maar het is wellicht nog te vroeg om te beoordelen of die wetmatigheid ook echt stevig is gefundeerd. Het is trouwens niet overal zo duidelijk wat men met een profielgemeente bedoelt. In Apeldoorn en Amersfoort worden met name de traditioneel gegroeide cultuurverschillen (GB, evangelicaal, gereformeerd, hervormd, vrijzinnig) genoemd als kenmerken van pluriformiteit. Mogelijk is dit een onderwerp voor nadere bezinning in een conferentie of expertmeeting van het Beraad Grote Steden.

Diaconaat

Het is opmerkelijk dat er relatief weinig diaconale projecten in de stadsrapporten aan de orde komen. Dat wil overigens geenszins zeggen dat deze niet of weinig voorkomen. Meestal treft men in steden de bekende diaconale activiteiten aan zoals Voedselbank, SchuldHulpMaatjes, inloophuizen, vluchtelingen hulp, etc. Sommige steden hebben zeer uitgebreide diaconale organisaties zoals Amsterdam, Rotterdam en Den Haag, Haarlem (Stem in de Stad) en anderen. Omdat het diaconaal werk in veel steden sterk op elkaar lijkt heeft men wellicht geen behoefte gevoeld deze zaken in de Stedentrip te vermelden. Hoe het ook zij, het weinig voorkomen van diaconale projecten en activiteiten in de Stedentrip wil niet zeggen dat die er niet of in onvoldoende mate zijn. Amsterdam noemt haar Burennetwerk, het Wereldhuis en het stedelijk centrum Amstelhoven. Leiden noemt zich "compassiestad" en ontwikkelt diverse activiteiten onder die titel, Enschede kent een goed lopend citypastoraat. Grote bekendheid heeft ook "Stem in de stad" van Haarlem. Arnhem noemt de diaconale samenwerking rond de Walburgis basiliek en zo zouden we meer kunnen noemen. Ondanks alle aandacht die momenteel uitgaat naar herstructurering en revitalisering zijn de kerken naar buiten vooral herkenbaar door diaconale activiteiten.

In Haarlem zou de Oosterkerk (midden in de Amsterdammerbuurt) mogelijk gesloten worden. Maar men stelde vast dat met die sluiting praktisch de laatste kerk uit die wijk zou wegvallen, terwijl daar een groot werkterrein ligt voor diaconale activiteiten. Men besloot die kerk een nieuwe impuls te geven door daarin veel stadgerichte diaconale activiteiten alsmede het gevangenispastoraat te concentreren. Die keus geeft een enorme impuls aan een gemeente die bezig was weg te kwijnen.

Geloofsbezinning

Vrij veel kerken achten een hernieuwde bezinning op de identiteit van de kerk en op geloofsinhoud van groot belang. In Amsterdam werd een onderzoek gedaan naar "geloven in Mokum". Rotterdam heeft het plan om in 2013 een "Rotterdamse synode" te organiseren over geloofsinhoud en het gesprek daarover tussen de kerken. Enschede kent een centrale werkgroep "bezinning en bezieling" die onder anderen een spraakmakend bezinningsproces over het levenseinde heeft georganiseerd. In Amersfoort begint elke AK vergadering met een half uur geloofsbezinning. Ook Arnhem, Zwolle en Amstelveen noemen processen die op bezinning en verdieping zijn gericht. In Eindhoven kent een van de wijkgemeenten huiskamergesprekken over geloofsbezinning die door velen (ook niet kerkgangsters) worden bezocht.

Samenwerking

In de eerste twee paragrafen van deze samenvattende beschouwing spraken we al over de langzaam groeiende samenwerking tussen wijkgemeenten en predikanten. Daar waar er niet of weinig werd samengewerkt moet zeer omzichtig worden gehandeld. Maar op meerdere plaatsen dringt het besef door dat wijkgemeenten steeds minder in staat zullen zijn alle kerkelijke functies zelf te vervullen en dat men elkaar meer en meer nodig heeft.

Dat geldt ook voor de samenwerking tussen predikanten. Een van de gemeenten kwam tot de conclusie dat die samenwerking tussen een jongere generatie predikanten gemakkelijk gelukt dan bij de oudere, die te lang gewend waren overal zelf voor te staan. In Enschede is een eenvoudig leesbaar en ook voor anderen gemakkelijk toegankelijk rapportje gemaakt van de plannen tot samenwerking van predikanten.

Op enkele plaatsen groeit zelfs samenwerking tot buiten de directe grenzen van de protestantse gemeente van een stad. We noemen Zwolle, Breda en Haarlem.

Oud en jong

Het is niet gemakkelijk om een effectief leeftijdsgericht pastoraal beleid te voeren. Het op de jeugd gerichte project Noorderlicht in Breda, dat prijzen haalde voor haar moderne gebruik van sociale media moet volgend jaar stoppen wegens geldgebrek. Men gaat nu onderzoek doen naar de behoeften van de middengeneratie (middels een onderzoeksmodel van Hendriks). In Amersfoort merkte men dat activiteiten die bij de jeugd lijken aan te slaan (Heartbeat meetings, etc.) na enige tijd hun aantrekkingskracht verliezen en moeten worden gestopt. In Eindhoven mislukte een jeugdproject dat samen met de centrale JOP organisatie een jaar lang werd begeleid.

Het lijkt moeilijk te zijn de weg te vinden naar de jeugd en de druk-druk-druk middengeneratie. Het is van belang op dit terrein meer van elkaar te weten te komen.

Het ouderenpastoraat vraagt in verscheidene steden bijzondere aandacht. Enige tijd geleden organiseerde het Beraad Grote steden daarover een expertmeeting hoofdzakelijk gebaseerd op onderzoek in Utrecht. In Amersfoort heeft men veel succes met het project dat de Bergkerk entameerde onder de naam "Onder de vijgenboom". Daarin worden allerlei bezinningsactiviteiten voor ouderen binnen en buiten de kerk georganiseerd. Deze activiteiten trekken veel belangstelling.

De redactie van de Stedentrip hoopt dat het lezen van deze samenvattende inleiding en de onderliggende stadsrapporten mag bijdrage tot een vruchtbare kennisuitwisseling en misschien zelfs samenwerking tussen onze lidsteden.